

ודחינן: לא. אלא מדובר **דאכל**, שאכל כבר סעודה אחת.

תא שמע ששנינו במשנה: **שחרית** – מצילין מזון שתי סעודות.

מאי לאו, דלא אכל. ומוכח שהמשנה לא כרבי חידקא.

ודחינן: לא, **דאכל**.

תא שמע מהמשך המשנה: **במנחה**, מצילין מזון סעודה אחת⁽⁶⁵⁾.

מאי לאו, דלא אכל.

ודחינן: לא, **דאכל**.

אמר רבי יוחנן: ושניהם – מקרא אחד דרשו⁽⁶⁴⁾.

כתיב [שמות טז] **"ויאמר משה: אכלהו היום, כי שבת היום לה"**. היום לא תמצאוהו בשדה".

רבי חידקא סבר: הני תלתא "היום" – שבא ללמד על שלש סעודות לבר מאורתא, חוץ מסעודת ליל שבת.

ורבנן סברי: בהרי דאורתא.

תנן: נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות. ק"ח-א

מאי לאו, מדברת המשנה **דלא אכל**, ומוכח שמצילין רק שלש סעודות ולא כרבי חידקא שאמר כי ארבע סעודות יש בשבת.

את הפת, והרמ"א [שם] כתב שכך נוהגים בשבת ערב פסח שאסור לאכול פת אחר חצות, שזה זמן סעודה שלישית, ראה להלן.

והחילוק בין סעודה שלישית לשאר סעודות, כתב ה**לבוש** [רצא, ה] שאין דרך האדם לאכול סעודה שלישית כל כך לתיאבון לכן יוצא ידי חובה במינים אחרים, והוסיף רמז שבפסוק שדרשו שלש פעמים "היום" לשלש סעודות, ב"היום" השלישי נאמר לא תמצאוהו ומשמע שגם אם לא תמצאו "מן" שהוא לחם אכלו דברים אחרים.

ורבנו יונה בברכות [שם] כתב טעם אחר, שבאמת מצד שלש סעודות אין צריך פת דוקא אלא כיון שחייב לקדש וצריך קידוש במקום סעודת פת, לכן בלילה ובסעודה ראשונה ביום שחייב בקידוש צריך פת אבל סעודה שלישית יכול לאכול פירות.

65. התוספות דייקו מכאן שזמן סעודה שלישית

אברהם והגר"א שראוי שיעשה בהם מצוה כמבואר בגמרא כאן, ולפחות ינהג בהם בכבוד.

64. הובא לעיל מחלוקת הט"ז ומגן אברהם בדין לחם משנה אם הדרשא היא לחיוב מהתורה או אסמכתא, וראה לעיל על חיוב נשים בשלש סעודות ולחם משנה.

ונחלקו הראשונים בחיוב אכילת סעודות שבת, דעת ר"י בתוספות [ברכות מט ב] כיון שלמדו מהפסוק שנאמר במן ושם קראתו תורה "לחם", לכן צריך לאכול פת דוקא בכל הסעודות, וכן פסקו הטור ושו"ע [רצא, ה].

והרשב"א והר"ן בחידושיו כאן מסתפקים שמא סעודה נחשב אפילו במיני דגן או בפירות, ומשמע שספקים על כל השלש סעודות. אבל התוספות בברכות הנ"ל והטור ושו"ע הביאו שיטה זו רק על סעודה שלישית, שיוצא בה במיני דגן ויש אומרים אפילו בפירות, ויש אומרים דוקא בבשר ודגים וכדו' שמלפת בהם

ושוב מוכיחנן: והא מודקתני סיפא: רבי יוסי אומר: לעולם, אפילו כשעבר זמן הסעודות, מצילין מזון שלש סעודות. מבלל, דתנא קמא שלש סבירא ליה: שנחלקו רק על הזמן שיותר להציל ולא על מנין הסעודות שחייב בשבת.

אלא מחזורתא, מתניתין דלא כרבי חידקא.

והא דתנן: מי שיש לו מזון שתי סעודות — לא יטול מן התמחוי. מי שיש לו מזון ארבע עשרה — לא יטול מן הקופה. תמחוי — חלוקת מזון יומית לעניים, קופה — חלוקת מעות לצרכי מזון והיא מתחלקת פעם בשבוע.

מני? לא רבנן ולא רבי חידקא.

כי אי רבנן — הרי חמסרי הויין. חמש עשרה סעודות יש בשבוע, שהרי בשבת יש גם סעודה שלישית.

אי רבי חידקא — הרי שית פרי שש עשרה [ביחד עם סעודה רביעית בשבת] הויין?

ומשיננין: לעולם, רבנן היא. דאמרינן ליה:

מאי דבעית למיכל באפוקי שבתא במוצאי שבת — אכליה בשבתא. ואף שיש מצוה לאכול סעודה במוצאי שבת אבל אין הקופה והתמחוי מחלקים לצורך מצוה.

לימא רבנן היא ולא רבי חידקא? שלרבי חדקא עדיין חסר לו עוד סעודה?

אפילו תימא רבי חידקא. דאמרינן ליה: מאי דבעית למיכל במעלי בערב שבתא — אכליה לאורתא, כליל שבת.

ופרכינן: וכי כולי יומא דמעלי של ערב שבתא — בתעניתא מותבינן ליה?

אלא, הא מני — רבי עקיבא היא. דאמר: עשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות⁽⁶⁶⁾. ולכן נותנים לעני רק כמו סעודות יום חול.

והא דתנן: אין פוחתין לתת לעני העובר ממקום למקום בלי ללון בעיר מזון מכבר שנקנה בפונדיון בשעה שמחיר הלחם בשוק הוא מארבע סאין בסלע. ואם לן בעיר — נותנין לו פרנסת לינה. ואם שבת — נותנין לו מזון שלש סעודות.

הרא"ש [כב, ד] שאין זה ברכה לבטלה כיון שעושה כך לכבוד שבת.

66. כתב הטור [רמב] שדן לפני אביו הרא"ש, על עצמו לפי מצבו שהיה לו מעט משלו אבל הוא נצרך לאחרים, אם חייב בשלש סעודות ולא השיב לו דבר ברור. ואחר כך מצא בפירוש רש"י על אבות [ה, כ] יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר וכו' שזה נאמר אחר מאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול, שבכל זאת ישתדל מאד ויזרז את עצמו לקיים שלש סעודות. וביאר הב"ח את ספיקו שמא דוקא מי

הוא אחר מנחה, והרמב"ן והר"ן הביאו שהבה"ג כתב שלא חייבו "לאכול" שלש סעודות אלא "לקיים", ולכן יכול לפרוס מפה ולברך ברכת המזון ושוב לברך המוציא ונחשב לשתי סעודות, ודחו התוס' והרא"ש שזמנה דוקא אחר מנחה ואינו יוצא ידי חובתו אם יאכל סעודה שלישית בשחרית.

והתוספות כתבו עוד סיבה שאסור לעשות כך שהיא ברכה שלא לצורך. אבל הטור [רצא] כתב שאם האריך בסעודת שחרית עד חצות יכול לחלק את הסעודה ולברך ויחשב גם לסעודה שלישית, וכן נהג הרא"ש. וביאר בתשובות

לימא רבנן היא ולא רבי חידקא:

שנותנים לו לעני?

שהרי מבואר שנותנים למצות סעודות שבת, ובכל זאת נותנים לו שלש סעודות ולא ארבע.

לעולם רבי חידקא היא. וכגון דאיכא בידי העני סעודה אחת בהדיה. דאמרינן ליה: הא סעודה דאיכא בהרך — אכליה בשבת כסעודה רביעית.

ותמהינן: אם כן, שיאכל העני את המזון היחידי שנשאר לו, וכי אזיל, כשילך העני לדרכו — וכי בריקן, בידיים ריקות אזיל?

ומשנינן: הכונה היא שמלבד הסעודות שנותנים לו לשהותו בעיר, נותנים לו סעודה אחת נוספת, המלווין ליה סעודה בהדיה, חוץ מהשלש סעודות.

ועתה מבארת הגמרא: מאי פרנסת לינה

אמר רב פפא: פוריא, מטה ובי סדיא, לבדין להניח מתחת למראשותיו.

תנו רבנן: קערות שאכל בהן סעודת שבת ערבית — מדיחן, מנקה אותן, כדי לאכול בהן שחרית.

קערות שאכל בהן סעודת שבת שחרית — מדיחן כדי לאכול בהן בצהריים.

בצהריים — מדיחן לאכול בהן במנחה.

אולם, קערות שאכל בהן מן המנחה ואילך — שוב אינו מדיחן⁽⁶⁷⁾ משום שזה לצורך חול.

אבל, כוסות וקיתוניות וצלוחיות, שיש בהם שימוש בכל יום השבת — מדיחן והולך כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתיה⁽⁶⁸⁾.

67. רש"י מפרש שהדחת צלוחיות אסורה משום שהוא טורח לצורך חול. אבל הרמב"ם [שבת כג, ז] כתב שאסור "מפני שהוא כמתקן". והראב"ד [שם] משיג: כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול. והמגיד משנה כתב שהרמב"ם מודה לזה, והרדב"ז [אלף תקג] כתב שכנראה היתה לראב"ד גירסא מפני שהוא מתקן כלי, והאמת שהגירסא — מתקן — והכונה היא שמתקן לצורך חול.

והמרכבת המשנה מפרש שדעת הרמב"ם בכמה מקומות שכל איסורי שבת מדרבנן הם משום שבות, והיינו, שאסרו משום שדומה למלאכה ולכן הסמך הרמב"ם איסור זה למתקן כלי ומלאכת מכה בפטיש, והתירו שבות זה לצורך סעודת שבת.

68. א. התוספות רצו ללמוד מכאן שהמקבל

שמתפרנס מייגעו ואינו צריך לאחרים אמרו לו שיעשה שבתו חול "ולא יצטרך לבריות". אבל מי שבין כך נצרך לאחרים יקח גם לשלש סעודות. עוד פירש שהסתפק להיפך שמא רק מי שכל צרכיו לוקח מאחרים פטור משלש סעודות. אבל מי שיש לו גם משלו חייב, וראה שם מה שפירש בסוף.

והביאור הלכה פירש, שחשב שגם אם יש לו עכשיו לשלש סעודות פטור כדי שלא יעני ויבוא על ידי זה בעתיד להצטרך לבריות, ולמד מרש"י שזה נאמר רק למי שאין לו אלא שתי סעודות שלא יצטרך לבריות לצורך סעודה שלישית, וכן כתב בבאר שבע [באר מים חיים, א] ודייק כך מהלשון עשה שבתך חול — דהיינו, שיאכל רק שתי סעודות, ואל תצטרך לבריות כדי להוסיף את הסעודה הנוספת בשבת.

אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המקיים שלש סעודות בשבת — ניצול משלש פורעניות: (69)

מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם, וממלחמת גוג ומגוג.

מחבלו של משיח — כתיב הכא בשבת "יום", וכתיב התם ביחס לחבלי משיח [מלאכי ג] "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא".

מדינה של גיהנם — כתיב הכא "יום". וכתיב התם [צפניה א] "יום עברה היום ההוא".

ממלחמת גוג ומגוג — כתיב הכא "יום". וכתיב התם [יחזקאל לח] "ביום בא גוג".

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת (70) — נותנין לו נחלה בלי מצרים. שנאמר [ישעיהו נח] וקראת לשבת עונג. ועל זה השכר "אז תתענג על ה', והרכבתיך על במתי ארץ. והאכלתיך נחלת יעקב אביך".

ק"ח-ב

לא כנחלתו של אברהם שיש בה מיצרים, וכמו שכתוב בו [בראשית יג] "קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה", והיינו הארץ הזאת, ולא יותר (71).

ולא כנחלת יצחק שגם היא נחלה עם תחומים, וכמו שכתוב בו [בראשית כו] "כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האלה", ולא יותר.

אלא כנחלתו של יעקב, שכתוב בו [בראשית כח] "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה".

שתיקנו שלש נוסחאות בתפילת שבת כנגד שלש שבתות: שבת בראשית וכנגדה תיקנו בליל שבת אתה קדשת, שבת של מתן תורה וכנגדה תיקנו ישמח משה, שבת שלעתיד לבא וכנגדה תיקנו אתה אחד. וכנגד זה נצטוינו בשלש סעודות ובזכותם ניצול משלש פורעניות.

70. הגר"א [ישעיה א, יב יג] דייק את לשון הגמרא, שאינו מענג את גופו ביום השבת, אלא שהוא מענג את השבת, והיינו, שכונתו בענג לשם שמים וכבוד שבת. וכן דייק את נוסח התפילה "מענגיה", ובפסוק נאמר וקראת "לשבת" ענג. וראה להלן קיט א.

71. השפת אמת הקשה, שאצל אברהם גם כן נאמר [בראשית יג, יד] שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה? אלא ששם נאמר לו שיוכה במה שרואה כמפורש שם בפסוק. אבל ליעקב

תענית, ודינו שאם ישן בלילה והסיח דעתו מלאכול עוד, נחשב כמקבל התענית ואסור לו לאכול יותר בלילה, שיהיה מותר לו לשתות משום שאין קבע לשתיה וממילא אין גם סילוק משתיה.

ודחו סברא זאת, והרמ"א [תקסד א] פסק שמותר לו לשתות ומטעם אחר, משום שדרך בני אדם לשתות אחר השינה ונחשב כמו התנה לשתות אחר כך שמותר לשתות [לכאורה החילוק בין הטעמים כשדעתו לקום משנתו בשעה שכבר ודאי יחול התענית]

ב. הביאור הלכה [שלו א] למד מכאן שמותר להציל מדליקה משקין לצורך כל היום, יותר מצורך שלש סעודות משום שכל היום ראוי לשתיה.

69. הב"ח [רצא] מפרש למה שבת מצילה משלש פורעניות, לפי מה שכתב הטור [רצב]